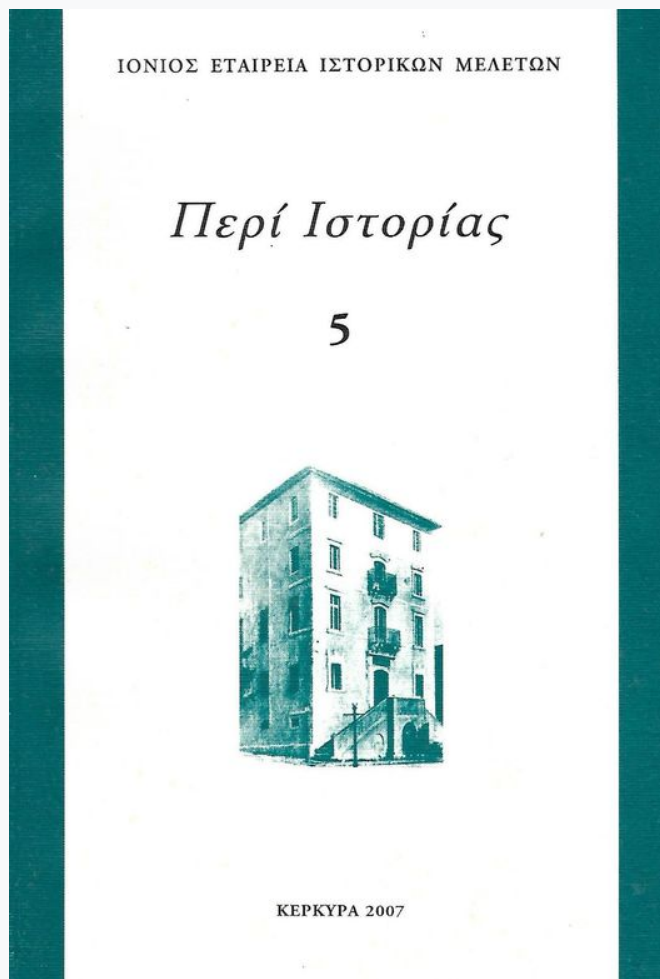

Peri Istorias

Vol 5 (2007)

Οι σιωπές της ιστορίας και η ευθύνη του ιστορικού: ένα παράδειγμα από τα πρώτα χρόνια μεταλλευτικής δραστηριότητας στο Λαύριο

Μαρία Κεκροπούλου

doi: [10.12681/p.i.24854](https://doi.org/10.12681/p.i.24854)

To cite this article:

Κεκροπούλου Μ. (2020). Οι σιωπές της ιστορίας και η ευθύνη του ιστορικού: ένα παράδειγμα από τα πρώτα χρόνια μεταλλευτικής δραστηριότητας στο Λαύριο. *Peri Istorias*, 5, 150–154. <https://doi.org/10.12681/p.i.24854>

ΟΙ ΣΙΩΠΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΚΑΙ Η ΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ:
ΕΝΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ
ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ
ΜΕΤΑΛΛΕΥΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΟ ΛΑΥΡΙΟ

Μαρία Κεκροπούλου

Η ιστορία των θεσμών πάντοτε αποτελούσε το σημείο αναφοράς, την εστία για την παραγωγή της ιστορίας μιας κοινωνικής ομάδας. Το άτομο ή όλη η ομάδα που αναπαράγει τα γεγονότα, που τα αναδεικνύει και τα προάγει από συμβάντα σε ιστορικά γεγονότα, μεταγράφει ενστικτωδώς και προβάλλει την εικόνα, την οποία έχει διαμορφώσει για την οικονομική και πολιτική της πορεία, για την ίδια της την ύπαρξη, εν τέλει. Με τον τρόπο αυτό παράγει ιστορία, ενσαρκώνει και νομιμοποιεί, κατά τον Μ. Ferro, ένα καθεστώς. Με άλλα λόγια, δικαιολογεί αυτήν και όχι κάποια άλλη επιλογή ή εξέλιξη της και νομιμοποιεί τις αποφάσεις που παίρνει σε συλλογικό επίπεδο ή τις προβάλλει ως χαρακτηριστική εικόνα.

Σε ένα ευρύ ιστορικό σύστημα οι επί μέρους εκφάνσεις σε μία μακρά χρονική περίοδο φαντάζουν διάττοντες αστέρες που λάμπουν έντονα διατρέχοντας τον ουρανό για να χαθούν πολύ γρήγορα στο χάος. Η τροχιά τους ίσως δεν έχει τόσο σημασία, αν είναι μεγάλη ή μικρή, γιατί έχει επισκιαστεί από τη λάμψη. Άλλωστε η λάμψη θα μείνει έντονα χαραγμένη στην ιστορική ταυτότητα. Οι αιτίες που την προκάλεσαν και οι συνέπειες που θα συμπαρασύρουν μια σειρά από ενδεχόμενες αλλαγές λίγο, τελικά, ενδιαφέρουν.

Στο ευρύ σύστημα της οικονομικής ανάπτυξης του Λαυρίου, κυρίως κατά την περίοδο 1864-1873, σίγουρα τα μικρά περιστατικά ενισχύουν την άποψή μας και μας διαφωτίζουν.

Έτσι στο Λαύριο κατά το β' μισό του 19ου αιώνα θα συγκρουστούν οι φορείς, οι οποίοι ως τότε παρουσιάζονταν συνοδοιπόροι και μοιράζονταν ο κα-

θένας για τους δικούς του λόγους, το όραμα της βιομηχανικής ανάπτυξης της περιοχής.

Το 1864 άρχισε η εταιρεία Roux, Serpieri et Cie το έργο της στη Λαυρεωτική. Έστησε μια επιχείρηση εξόρυξης μεταλλεύματος και εκμετάλλευσης μεταλλούχων χωμάτων και σιγά-σιγά συγκροτήθηκε ένας οικισμός που μέχρι το τέλος του αιώνα ανέδειξε μια βιομηχανική πόλη. Το υλικό υπήρχε άφθονο όχι μόνο στο υπέδαφος, αλλά και στην επιφάνεια ως σκωρίες και ως εκβολάδες. Και όσο η επιθυμία της εταιρείας επεκτεινόταν στην ανακαμίνευση κάθε υπολείμματος, τόσο αφυπνιζόταν και γινόταν γνώστης η ελληνική κοινωνία του πλούτου, ο οποίος βρισκόταν τόσο φανερά μπροστά της, αλλά και τόσο πολύ κρυβόταν κάτω από το πέπλο της άγνοιάς της. Ο εκπρόσωπος και διευθυντής της εταιρείας, Serpieri, ζήτησε άδεια από τον νομάρχη Αττικοβοιωτίας (έγγραφο υπ' αρ. 32822/1-13 Ιουλίου 1870). Το αίτημα μεταφέρθηκε υπηρεσιακά στο υπουργείο Οικονομικών και η απάντηση, που εν τέλει δόθηκε στην εταιρεία, ήταν αρνητική.

Ποιος ήταν ο λόγος της άρνησης; Ήταν οι πιέσεις που ήδη είχαν ασκηθεί από τους ξένους προς την ελληνική κυβέρνηση και ο διασυρμός της λόγω της Δηλίας σφαγής, ήταν οι καταγγελίες για τις αυθαίρετες ενέργειες της εταιρείας ή τέλος η προσωπική αντίληψη του τότε υπουργού Οικονομικών Δηλιγιάννη για τον πλούτο ο οποίος κρυβόταν στο Λαύριο; Ο Serpieri στο αδιέξοδο αυτό ακολούθησε δύο δρόμους αντίδρασης: αναφέρθηκε στην ελληνική πολιτική ηγεσία και διαμαρτυρήθηκε έντονα, ενώ ταυτόχρονα έστειλε ανάλογες διαμαρτυρίες στις πρεσβείες της Γαλλίας και της Ιταλίας ζητώντας την παρέμβασή τους. Πίστευε ότι οι ενδεχόμενες πιέσεις που θα ασκούσαν στην ελληνική κυβέρνηση θα ανάγκαζαν την τελευταία να υποχωρήσει.

Συνέβη, όμως, ακριβώς το αντίθετο. Οι πιέσεις αυτές δημιούργησαν αρνητικό κλίμα στη βουλή κι ενώ επρόκειτο να ρυθμιστεί το θέμα επιβολής φόρου επί των σκωριών και των εκβολάδων, αντί γι' αυτό, η βουλή ψήφισε το εκβολαδικό νομοσχέδιο (το Μάρτιο του 1871) με το οποίο κηρύσσονταν οι εκβολάδες περιουσία εθνική.

Οι πιέσεις ήταν έντονες και οι παρεμβάσεις των ευρωπαϊκών κρατών κλόνισαν την ελληνική κυβέρνηση. Η δυσκαμψία της πολιτικής ηγεσίας και το αδιέξοδο, το οποίο φάνταζε ανυπέρβλητο, δημιούργησε πολιτική αστάθεια με αποτέλεσμα κατά την περίοδο 1870-1873 πέντε κυβερνήσεις να διαδεχθούν η μία την άλλη. Οδήγησε τις κυβερνήσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας, παρά τα εσωτερικά τους προβλήματα, να υιοθετήσουν σκληρή γλώσσα και να εκστομίσουν σοβαρές απειλές εναντίον του ελληνικού κράτους.

Οι δύο χώρες στη μεταξύ τους επικοινωνία συμφώνησαν να υιοθετήσουν

αυτήν την τακτική των απειλών και παραμέρισαν τις διενέξεις και τα προβλήματα που είχαν προκύψει στο παρελθόν. Έτσι σχεδιάζοντας μια κοινή στρατηγική και επιθυμώντας να την κάνουν ακόμη πιο αποτελεσματική, ανακοίνωσαν με επίσημα έγγραφα στην ελληνική κυβέρνηση την απόφασή τους να αποστείλουν στρατό και να την υποχρεώσουν να ενδώσει στις απαιτήσεις της γαλλοϊταλικής εταιρείας του Λαυρίου. Η εκτόπιση των απειλών αυτών έφερε το αντίθετο αποτέλεσμα. Από τη μια μεριά, η πολιτική ηγεσία του μικρού βασιλείου φοβήθηκε μια τέτοια κίνηση, γι' αυτό και απέστειλε τον πρεσβευτή της στο Παρίσι Ραγκαβή στον υπουργό Εξωτερικών της Γαλλίας (Rémusat) αρκετές φορές για να ζητήσει διευκρινίσεις επί του θέματος. Κι ενώ οι διαβεβαιώσεις του Rémusat ότι δεν υπάρχει τέτοια πρόθεση, από πλευράς Γαλλίας ακούγονταν αδιαμφισβήτητες οι δημοσιεύσεις στον τύπο, ελληνικό και ξένο, που αναφέρονταν σε απειλητικές μελλοντικές κινήσεις πλήθαιναν.

Με την αρνητική στάση της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας λόγω του Λαυρεωτικού Ζητήματος, οι πιέσεις των ξένων αυξάνονταν και η κυβέρνηση έδειξε να κλονίζεται. Παρ' όλα αυτά, είτε γιατί το απαιτούσε η προσήλωση στη νομιμότητα, είτε για λόγους ευθιξίας, η κάθε ελληνική κυβέρνηση που ανέβηκε στην εξουσία, παρέμεινε αμετακίνητη στις θέσεις της.

Η γαλλική κυβέρνηση αποφάσισε να διατάξει τελικά την αναχώρηση του ατμοδρόμωνα *Limier* από την Τουλόν με προορισμό την Ελλάδα. Αποφάσισε επιτέλους η γαλλική κυβέρνηση να δείξει την πυγμή της και να επιβάλει τη βούλησή της;

Όταν ο Ραγκαβής θα επισκεφθεί για άλλη μια φορά τον Rémusat, η απάντηση του τελευταίου θα είναι και πάλι αρνητική. Δεν πληροφορεί, όμως, τον Έλληνα πρεσβευτή για την αποστολή του ατμοδρόμωνα στην Ελλάδα.

Διάχυτος ήταν ο φόβος και η αβεβαιότητα στην ελληνική πολιτική ηγεσία παρά τη ρητή θέση του Rémusat. Ο ατμοδρόμωνας έφθασε στην Ελλάδα και έμεινε μερικούς μήνες αγκυροβολημένος στον Πειραιά. Πράγματι, η γαλλική κυβέρνηση σκοπεύει να υλοποιήσει τις απειλές της; Ποιος είναι, εν τέλει, ο σκοπός της αποστολής;

Το πλήρωμα του *Limier* θα πραγματοποιήσει άσκηση ετοιμότητας σε μία ερημική τοποθεσία. Τα τυφλά πυρά του πληρώματος θα χτυπήσουν θάνασμα έναν βοσκό, τον Χρήστο Μπούτο, πατέρα πέντε ανήλικων παιδιών.

Οι πραγματικές προθέσεις των Γάλλων ήταν ο εκφοβισμός της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας και ο εξαναγκασμός της σε υποχώρησης σε ό,τι αφορούσε στην εταιρεία Roux et Cie. Και τούτο αποδείχθηκε μετά το ατυχές περιστατικό, όταν ο πρεσβευτής της Γαλλίας στην Αθήνα Tascher συνάντησε τον

πρόεδρο της κυβέρνησης και περιέγραψε το περιστατικό. Ανέφερε ότι δεν ήταν στις προθέσεις του πληρώματος να δημιουργήσει προβλήματα. Διενεργήθηκαν ανακρίσεις, αλλά ήταν αδύνατο να εντοπισθεί τίνος τα πυρά αποδείχθηκαν μοιραία για τον άτυχο βοσκό. Το πλήρωμα απέδειξε ότι οι προθέσεις του ήταν αγαθές και γι' αυτό διενήργησε έρανο. Συγκέντρωσε 240 γαλλικά φράγκα για την ενίσχυση της οικογένειας, ενώ έγινε ανάλογη πρόταση στο υπουργείο Εξωτερικών της Γαλλίας για χορήγηση αποζημίωσης.

Η όλη υπόθεση έκλεισε και τηρήθηκαν χαμηλοί τόνοι και από πλευράς ελληνικής πολιτικής ηγεσίας, ώστε να μην δοθούν διαστάσεις κυρίως στον τύπο. Το υπουργείο Εξωτερικών δέχθηκε την συγγνώμη της Γαλλίας, ενώ ο ελληνικός τύπος δεν αντιλήφθηκε καθόλου ή περιήλθε ως αδιευκρίνιστο το περιστατικό στα ψιλά των ανακοινώσεων χωρίς να συνδυαστεί με το Λαυρεωτικό. Οι ατμοδρόμους *Limier* και *Jean Bart* αναχώρησαν για τη Σμύρνη.

Εν τω μεταξύ οι ρητές εντολές του υπουργού Εξωτερικών της Γαλλίας ήταν να μην περάσουν από το λιμάνι των Εργαστηρίων για να μην δημιουργηθούν λανθασμένες εντυπώσεις στρατιωτικής παρέμβασης στο Λαύριο.

Ανεξαρτήτως των εντολών του Rémusat προς τον Tascher και των δηλώσεών του προς τον Ραγκαβή αφ' ενός και της γενναίας στάσης που τήρησε η ελληνική πολιτική ηγεσία στις ασκούμενες πιέσεις από τις Προστάτιδες Δυνάμεις αφ' ετέρου, το ιστορικό των παρεμβάσεών τους είναι τόσο συχνό και πλούσιο όσο και η ταπείνωση που ένιωθαν ο λαός και οι κυβερνώντες του μικρού ελληνικού κράτους. Καταγράφηκε και καταχωρήθηκε ως μόνιμη και πάγια τακτική των ξένων, που παρά τα εσωτερικά τους προβλήματα και τη μεταστροφή της Γαλλίας λόγω πολιτειακής αλλαγής, δεν θα αναιρεθεί.

Έτσι η ιστορία συνεχίζει να αναπαράγεται με τον ίδιο τρόπο, ενώ ο ιστορικός πρέπει να σκύβει προσεκτικά πάνω από τα αρχεία και τα διπλωματικά έγγραφα. Και θα συνεχίσει να αναπαράγει υποσυνείδητα πρακτικές που εξέθρεψαν ξεπερασμένες απόψεις και ιδεοληψίες. Και είτε γιατί η εικόνα έχει τόσο έντονα χαραχθεί στο υποσυνείδητό του και παραμένει κυρίαρχη παραμερίζοντας κάθε άλλη πληροφορία, είτε γιατί θεωρεί κάτι ως δεδομένο, αφού αυτές οι αντιδράσεις και εξελίξεις υπήρχαν μέχρι τότε, οδηγούμαστε σε συμπεράσματα που είναι προϊόν ενός έργου ευφημισμού κατά τον Bourdieu και ως τέτοιο μπορεί να φθάσει ως τη σιωπή. Ο ιστορικός, λοιπόν, οδηγείται σε συμπεράσματα, που στην πραγματικότητα πηγάζουν από τον συμβιβασμό, στον οποίο οδηγείται ο ευφημισμός. Είναι ένας συνδυασμός αυτού που έπρεπε να ειπωθεί, που απαιτούσε να ειπωθεί και εκείνου που μπορούσε να ειπωθεί έχοντας υπ' όψιν τη συστατική δομή του συγκεκριμένου πεδίου, εδώ του ιστορικού. Ας είμαστε, όμως, καλοπροαίρετοι: εδώ δεν τίθεται η ανάγκη για

διάκριση μεταξύ “ιδεώδους” και “πραγματικότητας”. Πρόκειται για μιαν αντίθεση ανάμεσα σε δύο πραγματικότητες:

α) ήταν πάγια η τακτική της παρέμβασης των ξένων Δυνάμεων στα εσωτερικά του Ελληνικού κράτους και η εκφραζόμενη απειλή στη συνείδηση όλων καταγράφηκε ως υλοποίησή της.

β) η πραγματικότητα που προκύπτει από τη διασταυρούμενη έρευνα των αρχείων.

Ρίχνοντας μια πιο προσεκτική ματιά, αναλύονται και αποκαλύπτονται μπροστά μας οι ιστορικές αλήθειες που βρίσκονται εκεί αναμένοντας να προβληθούν όσο τα αρχεία και τα διπλωματικά έγγραφα μας τροφοδοτούν με νέα στοιχεία.